

Doğu Akdeniz'de Yunanistan ile Uzlaşı? - Daryal Batıbay

Türkiye ile Yunanistan arasında 1970'lerden bu yana Ege'de sürmekte olan deniz yetki alanları uyuşmazlığı iki ülkeyi bu kez Doğu Akdeniz'de karşı karşıya getirdi. Doğu Akdeniz'deki Türk-Yunan uyuşmazlığının temelinde 2000'li yılların başlarından itibaren deniz altında bulunmaya başlanan enerji kaynakları ile siyasi uyuşmazlık olan Kıbrıs sorunu yatmaktadır.

Doğu Akdeniz'de önce İsrail ve Mısır açıklarında, daha sonra da Kıbrıs adasını çevreleyen sularda belirlenen doğalgaz rezervleri zamanla üretim ve pazarlama konularını gündeme getirdi. Küresel rezervlerin yaklaşık yüzde üçüne denk gelen Doğu Akdeniz'de tespit edilmiş gaz rezervlerinin üretim maliyeti yüksektir ve uluslararası piyasalara sevki siyasal ve ekonomik güçlükler ile karşı karşıyadır.

Siyasal güçlükler, Kıbrıs sorununun çözümsüzlüğü ve Türkiye'nin İsrail ve Mısır ile 2010'lu yıllarda bozulan ikili ilişkileridir. Söz konusu nedenlerle Doğu Akdeniz gazının Avrupa pazarlarına taşınması için en (belki de tek) ekonomik seçenek olan Türkiye'nin mevcut şebekesine (300-500 milyon dolar dolayında ek yatırımla) boru hattı ile bağlanması projesi de temelde Türkiye ile İsrail arasında ikili ilişkilerde yaşanan siyasi sorunlar nedeniyle şimdilik sonuçsuz kalmış gözükmektedir.

Ekonomik güçlükler ise temelde Kıbrıs Rum Yönetiminin siyasi tercih olarak Doğu Akdeniz gazını İsrail, Mısır ve Yunanistan'ın desteği ile '*East-Med Pipeline*' ('Doğu Akdeniz Boru Hattı') olarak anılan bir proje ile Yunanistan ve İtalya üzerinden Avrupa'ya pazarlama kararından kaynaklanmaktadır. İki bin kilometre uzunluğunda, üç bin metre derinliğe inen ve Akdeniz'in dibinde 6-7 milyar Euro'luk yatırım ile bir boru hattı döşenmesi, küresel gaz fiyatlarının düşük seyrettiği ve yenilenebilir enerjiye yönelik nedeniyle düşük kalması beklenen piyasa koşullarında zaten üretim maliyeti pahalı olan Doğu Akdeniz gazı pazarlamak için pek olası gözükmemektedir. Yine de proje, tüm ekonomik ve teknik güçlüklerine rağmen, Avrupa Birliği'nin desteğini elde etmiş ve AB Komisyonu projenin geliştirilmesi için mali destek sağlamıştır. AB'nin desteğinde, Yunanistan ve Rum Yönetiminin çabaları kadar, Avrupa'nın Rus doğalgazına bağımlılığını azaltma isteğinin de etkili olduğu söylenebilir. Bu çerçevede projenin gerçekleştirilmesi için Kıbrıs Rum Yönetimi, İsrail, Yunanistan ve İtalya Aralık 2018'de gerekli çerçeve anlaşmayı imzaladılar.

Öte yandan, Doğu Akdeniz Boru Hattı projesi Ege'de yıllardır devam eden Türk-Yunan deniz yetki alanları uyuşmazlığının Doğu Akdeniz'e taşınmasına da yol açtı. Zira projenin öngördüğü boru hattının Kıbrıs'tan Girit adasına ulaşması için, söz konusu iki ada arasındaki yaklaşık 750 mil uzunluğundaki deniz alanının Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan yetki alanı olarak paylaşılması gerekmektedir. Dolayısıyla proje, Doğu Akdeniz'de bu denize en uzun kıyısı olan Türkiye'yi deniz yetki alanı olarak sadece 41 bin kilometre kare ile sınırlamak istemektedir. Bu çabada Yunan-Rum deniz yetki alanı iddialarının temelinde ise Kıbrıs, Girit ve Meis adalarının ana karalar gibi deniz yetki alanlarına sahip oldukları tezi yatmaktadır.

Türkiye ise bu gelişmeler karşısında, Doğu Akdeniz'deki hak ve çıkarlarını korumak için Kasım 2019'da Libya'nın Birleşmiş Milletler tarafından tanınan Trablus Hükümeti ile anlaşma yaparak, iki ülke arasında deniz yetki alanını paylaşımına gitmiştir. Bu anlaşma, Doğu Akdeniz Boru Hattı'nın geçiş güzergahında Yunanistan'ın Girit adası civarında kendi yetki alanı olarak gördüğü bölgeyi Türkiye ile Libya arasında bölüştürmektedir. Böylece Ege denizinde olduğu gibi, Doğu Akdeniz'de de Türk-Yunan deniz yetki alanları çakışır hale gelmiştir. Amaç, Doğu Akdeniz Boru Hattı projesini engellemektir.

Türkiye'nin bu çıkışına karşılık Yunanistan, İsrail ve Kıbrıs Rum liderleri 2 Ocak 2020'de Atina'da Doğu Akdeniz Boru Hattı projesi için 'hükümetlerarası anlaşma' imzalamışlar ve kısa sürede parlamentolarında onaya başlamışlardır. Türkiye ise, son olarak, Libya ile yaptığı anlaşma ile ilan ettiği deniz yetki alanında tek taraflı eylemlere başlayacağını açıklamıştır. Bu kapsamda önce Meis Adasının güneyinde arama faaliyeti için denizcilere uyarı (*Navtex*) ilan etmiş, Eylül ayında da Girit açıklarında sondaj faaliyetinde bulunacağını açıklamıştır. Yunanistan bu eylemlerin egemenlik haklarını ihlal ettiğini savunmakta ve AB'nin Türkiye'ye yaptırım uygulaması çağrısı yapmaktadır. AB içerisinde Fransa, Yunanistan'ın bu çağrısını desteklemekte ve bu yönde çalışacağını beyan etmektedir.

Geçmişte Ege'de benzer durumların Türk-Yunan çatışmasına dönüşmesini engelleyen başlıca faktör ABD olmuştur.

Türk-Yunan ilişkileri bu kez Doğu Akdeniz'de yetki alanları uyuşmazlığı yüzünden yeniden ciddi bir gerginlik dönemine girmiştir. Ege'de 1970, 1980 ve 1990'lı yılları hatırlatır şekilde, karşılıklı sert açıklamalar yapılmakta ve askeri çatışma riskinden söz edilmektedir. Geçmişte Ege'de benzer durumların Türk-Yunan çatışmasına dönüşmesini engelleyen başlıca faktör ABD olmuştur. Oysa bugün Trump yönetiminde ABD, NATO müttefikleri arasındaki uyuşmazlıkları yatıştırıcı rol oynamaya fazla ilgili gözükmemektedir.

Gelinen notada, Yunanistan-Kıbrıs Rum Yönetimi ikilisinin gerek Batı gerekse

İsrail ve Mısır gibi bölgesel ülkelerle sorunlarından yararlanarak Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de dışlama çabalarını, kendi girişimleri ile dengeleyen Türkiye'nin artık diplomasiye öncelik vermesinin koşulları oluşmuştur. Bu çerçevede Türkiye, ilk aşamada, gerginlikleri ve çatışma riskini azaltmak için karşılıklı olarak tek taraflı hareketlerden kaçınma yolunda bir mutabakat önerilebilir. Böyle bir mutabakat Ege uyuşmazlığında 1976'da Bern'de sağlanmış ve 1980'li ve 1990'lı yıllarda arada bir Yunanistan tarafından ihlal edilse de geçerliliği yeniden teyit edilerek, bugüne kadar gelmiş ve Ege'de görece sükuneti sağlamıştır. Bu yönde yapılacak bir öneri, Türk-Yunan uyuşmazlıklarında bugüne kadar tek taraflı hareketlerden kaçınmış ve müzakerelerden yana olmuş Türkiye'nin geleneksel tutumu ile de uyumlu olacaktır. Yunanistan'ın moratoryumu kabulü durumunda Girit açıklarında sondaj faaliyetini iptal edeceğini açıklayarak Türkiye, AB içinde de Fransa'nın başını çektiği yaptırım yanlılarının konumunu zayıflatabilir ve Türk-Yunan uyuşmazlığının Yunanistan'ın peşinde olduğu gibi, Türkiye ile AB arasında bir soruna dönüşmesini engelleyebilir.

Türkiye aynı zamanda Yunanistan'a Doğu Akdeniz'de yetki alanları uyuşmazlığının çözümü için de müzakereye hazır olduğunu iletmelidir. Zira, karşılıklı esneklik göstermek koşuluyla, Ege'den farklı olarak, Doğu Akdeniz'de bu konuda uzlaşmaya varılması mümkün gözükmemektedir. Uyuşmazlığın odak noktası olan Meis Adası Türkiye kıyısına 2 kilometre, Yunanistan ana karasına ise 570 kilometre uzaklıkta olup, üzerinde 492 kişi yaşamaktadır. Türkiye'nin taraf olmadığı ancak AB ve Yunanistan'ın taraf olduğu BM Deniz Hukuku Sözleşmesi (UNCLOS) deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasının anlaşma yoluyla, hakkaniyet ilkesi gözetilerek ve tüm özel koşullar göz önünde bulundurularak yapılmasını öngörmektedir. UNCLOS'tan önceki 1958 Cenevre Sözleşmesi sınırlandırmada 'eşit uzaklık' (*equidistance*) ilkesine yer verirken, UNCLOS, Türk heyetinin çabaları ile 'eşit uzaklık' kavramı yerine 'hakkaniyet' (*equitable solution*) ilkesini getirmiştir.

Her ne kadar UNCLOS adalara da ana karalar gibi, deniz yetki alanları tanınmaktaysa da, Sözleşmenin kabulünden bu yana ortaya çıkan uyuşmazlıklardaki somut uygulamalar göstermektedir ki, bir ülkeye ait adaların başka bir ülkeye coğrafi yakınlığı olması durumunda, adaların yetki alanları karasularının genişliği ile sınırlı tutulmaktadır. Ukrayna ile Romanya arasındaki Serpents Adası, İngiltere ile Fransa arasındaki Manş Adaları ve benzer diğer

başvurularda (Alcatraz, Cerbe, Filfla adaları gibi) Uluslararası Adalet Divanı ve özel Hakem Mahkemesi kararları bu uygulamanın somut örnekleridir. Bu çerçevede Meis Adası da nüfusu, Yunanistan'a coğrafi uzaklığı, Türk kıyılarına yakınlığı ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de en uzun kıyıya sahip ülke olması ışığında, yetki alanı karasuları ile sınırlandırılması gereken adeta model örnektir. Aksi takdirde, Türkiye açısından yüz bin kilometre kare deniz yetki alanı kaybına yol açar ki, böyle bir sonuç hakkaniyet ilkesine kesinlikle aykırı olur.

Yunanistan'ın Meis Adası konusunda UNCLOS uygulaması ışığında kabul edilemez gözüken tutumunun bir nedeni Ege'deki adalar için örnek/emsal teşkil etme olasılığı olabilir. Yunanistan Meis Adası konusunda uzlaşmacı tutum sergilediği takdirde, Türkiye'nin de Girit Adasının deniz yetki alanı konusunda Yunanistan görüşünü kabul etmesi gerektiği görüşümdedir. Yunan adalarının en büyüğü (8450 km kare) ve nüfusu en fazla (635 bin) olan Girit'in ana karalar gibi deniz yetki alanına sahip olması, uluslararası hukuk ve uygulamaya uygundur. Türkiye'nin buna göre tutum alması, AB ve ABD ile diyalogunda da etkinliğini arttıracaktır. Böylece Türkiye'nin Meis Adasına ilişkin görüşü daha anlayışla karşılanacak, Doğu Akdeniz'de hakkı olan deniz yetki alanlarının elinden alınmak istenmesinde AB ve ABD'nin hiçbir çıkarı olmadığı vurgulanabilecektir. Ayrıca Yunanistan'ın Ege Adaları için emsal yaratmama kaygısı da bir ölçüde giderilebilecektir.

Meis ve Girit adalarını kapsayan böyle bir Türk-Yunan sınırlandırma uzlaşısına varılması durumunda, Türkiye Akdeniz'in ortay hattına kadar uzanan yaklaşık 250 mil genişliğinde deniz yetki alanına sahip olacaktır. Ortay hatta Türk ve Mısır deniz alanları buluşacaklardır. Türk-Yunan yetki alanları Girit ile de ortay hat ilkesi uygulanarak sınırlandırılabilir. Daha Doğu'da Kıbrıs ile yetki alanı sınırlandırılması ise Kıbrıs sorununun çözümü gerçekleşmeden mümkün olamayacaktır.

Halen AB dönem başkanlığını yürüten Almanya'nın Türk-Yunan diyalogunu başlatma yönünde yaptığı girişim, Yunanistan Başbakanının girişime olumlu yaklaşması, AB Dış Politika Temsilcisi Joseph Borell'in aynı yöndeki çabaları, diplomasiye öncelik vermek için uygun zeminin oluşmakta olduğuna işaret

etmektedir. Türkiye'nin bu girişimlere destek olarak makul ve uzlaşmacı tutum sergilemesi, Doğu Akdeniz'deki meşru hak ve çıkarlarını koruyacak, baskı ve yaptırımlara hedef olmayı önleyecek ve dış ilişkilerde mevcut ve yeni bazı gerginlikleri gidermeye yardımcı olacaktır.

Büyükelçi (E.) Daryal Batıbay Robert Lisesi, Ankara SBF ve Princeton Üniversitesi Woodrow Wilson School of Public and International Affairs'de eğitim görmüş, 1969'da girdiği T.C. Dışişleri Bakanlığı'ndan 2011'de emekli oluncaya kadar merkezde sırasıyla Bakan Özel Kalemde 2. kâtip, Dışişleri Müsteşarı Özel Danışmanı, Bakan Özel Danışmanı, Çok Taraflı Siyasi İşler Gen. Md.'nde Daire Başkanı, Genel Müdür Yardımcısı, Genel Müdür, Başbakan Başdanışmanı (1993-94) olarak ve yurt dışında da sırasıyla BM Daimi Temsilciliği (New York), Hartum Büyükelçiliği, NATO Daimi Temsilciliği, Moskova Büyükelçiliği, Washington Büyükelçiliği (Elçi-Müsteşar) görevlerinde bulunmuş; Zagreb ve Pekin'de T.C. Büyükelçisi ve Avrupa Konseyi Daimi Temsilcisi (Büyükelçi) olarak hizmet etmiştir. 1991-1994 ve 2000-2004 arasında ODTÜ'de dersler vermiştir.

Bu yazıya atıf için: Daryal Batıbay, "Doğu Akdeniz'de Yunanistan ile Uzlaşma?", *Panorama*, Çevrimiçi Yayın, 13 Ağustos

2020, <https://www.uikpanorama.com/blog/2020/08/13/dogu-akdenizde-yunanistan-ile-uzlasi?/>

Telif@*UIKPanorama*. Bu yazının tüm çevrimiçi ve basılı telif hakları *Panorama* dergisine aittir. Yazıda yer verilen görüşler yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, *Panorama* Yayın Kurulunu, dergi editörlerini ve diğer yazarları bağlamaz.